

Els blocs Ciutat Comtal

Carles Ferrer Sales

Els blocs Ciutat Comtal

Los bloques Ciutat Comtal

Ciutat Comtal blocks

Carles Ferrer Sales
(Filòleg i documentalista)

RESUM

L'any 1957, la Inmobiliaria Ciudad Condal¹ sol·licita les llicències per a la construcció d'uns blocs d'habitatges al barri de Sant Josep. La tramitació administrativa i la construcció d'uns pisos, fets amb materials de poca qualitat, va durar dos anys. A finals de 1959 se signen els primers contractes de lloguer i, tot i que a la majoria de pisos encara no hi havia llum, ni aigua, s'hi instal·len les primeres famílies. La quota d'entrada per accedir-hi fou d'unes 20.000 pessetes (120 €) i els lloguers voltaven les 600 pessetes (3,60 €). Són coneguts com els blocs Ciutat Comtal i es construïren als terrenys de les masies cal Cuca i cal Perones, un cop desnonats els arrendataris. L'article explica el naixement dels blocs, i parla de la gent que vivia allà abans de construir-se els blocs i de la que hi va venir a viure.

Paraules clau: L'Hospitalet, urbanisme, franquisme, blocs Ciutat Comtal, habitatge

RESUMEN

En 1957, la Inmobiliaria Ciudad Condal solicita las licencias para la construcción de unos bloques de viviendas en el barrio de Sant Josep. La tramitación administrativa y la construcción de unos pisos, realizados con materiales de poca calidad, duró dos años. A finales de 1959 se firman los primeros contratos de alquiler y, aunque en la mayoría de pisos todavía no había luz, ni agua, se instalan las primeras familias. La cuota de entrada para acceder a ellos fue de unas 20.000 pesetas (120 €) y los alquileres rondaban las 600 pesetas (3,60 €). Son conocidos como los bloques Ciutat Comtal y se construyeron en los terrenos de las masías cal Cuca y cal Perones, una vez desahuciados los arrendatarios. El artículo explica el nacimiento de los bloques y trata de la gente que estaba allí antes de construirse los bloques y de la que vino a vivir.

Palabras clave: L'Hospitalet, urbanismo, franquismo, bloques Ciutat Comtal, vivienda

ABSTRACT

In 1957, the Inmobiliaria Ciudad Condal (Ciudad Condal Real Estate Company) requested licenses for the construction of some housing blocks in the Sant Josep neighborhood. The administrative processing and construction of some apartments, made with poor quality materials, lasted two years. At the end of 1959, the first rental contracts were signed and, although there was still no electricity or water in most of the apartments, the first families moved in. The entrance fee to enter was about 20,000 pesetas (€ 120) and the rents were around 600 pesetas (€ 3.60). They are known as the Ciutat Comtal blocks and were built on the land of the cal Cuca and cal Perones farmhouses, once the tenants were evicted. The article explains the birth of the blocks and deals about the people who were there before the blocks were built and who came to live.

Keywords: L'Hospitalet, urbanism, franquism, Ciutat Comtal blocks, housing

Agraïments

A l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet per les facilitats per consultar els documents. A Montserrat Téllez, Pere Mayans, Mariano Delpech i Josep Lluís Delpech per compartir els seus records del barri. A Ramon Minoves, Josep Samsó i Maria Trias pel seu temps i el seu testimoni.

INTRODUCCIÓ

Delfín Ferrer tenia 26 anys quan, l'octubre de 1958, va avançar 20.000 pessetes per assegurar-se un dels 340 pisos de lloguer de renda limitada que la Inmobiliaria Ciudad Condal havia començat a construir al barri de Sant Josep.

Aquell mateix octubre de 1958, el jove Delfín i la seva dona, Tere, van ser pares per primer cop. L'habitació on vivien, al carrer de Roca i Umbert de l'Hospitalet, l'havien rellogat a uns coneguts del poble, de Castelló. Tot i la confiança, amb la nova situació familiar el desig d'un espai propi es feia cada cop més evident.

Va haver de passar un any fins que el 2 de novembre de 1959 van signar el definitiu *'contrato de inquilinato'* amb la Inmobiliaria Ciudad Condal. Era un lloguer de renda limitada que pujava 7.015,86 pessetes l'any, és a dir unes 585 pessetes al mes.

La setena clàusula del contracte especificava que el llogater havia de satisfer *"la conservación de plantas y arbolado, la retribución al portero o guarda y el servicio de limpieza"*, així com gestionar *"la compra de los contadores de agua, gas y electricidad, su conservación, reparación, gastos de pólizas y contratos y los consumos, directamente a las empresas suministradoras"*. El mes de novembre de 1959, els pisos encara no tenien aigua (s'havia d'anar a buscar a un pou proper), ni llum (feien servir llums de petroli); hi havia, això sí, més espai que a l'habitació rellogada de Roca i Umbert: hi havia menjador, cuina i lavabo propis, a més de tres habitacions, una de les quals va ser meua fins a l'any 1987. Vaig arribar al món, i al carrer Ciutat Comtal, l'any 1962, tres anys abans que la Compañía Telefónica Nacional de España comunicés al meu pare que ja havien resolt *"las dificultades que hasta ahora nos impedieron instalar el teléfono solicitado por usted con fecha 5-2-64"* (un any abans!). Afortunadament, les sol·licituds del servei de l'aigua (del 17 de novembre de 1959) i de la llum (18 de novembre) es van resoldre amb més celeritat.

Teresa Sales i Delfín Ferrer, nascuts l'any 1932 i 1930 respectivament, van arribar als blocs l'any 1959, buscant un habitatge digne. El mateix desig que tenien els centenars de famílies obreres que s'hi van instal·lar a viure. Com ara.

Aquest article és una història coral que explica d'on venien les 340 famílies que a l'inici dels anys 60 vivien als blocs Ciutat Comtal, com es van fer els blocs, com va créixer aquest nou barri i què hi havia abans dels blocs.

Per entendre tot aquest procés de transformació urbanística i social, així com les circumstàncies històriques que el van facilitar, coneixerem la Inmobiliaria Ciudad Con-

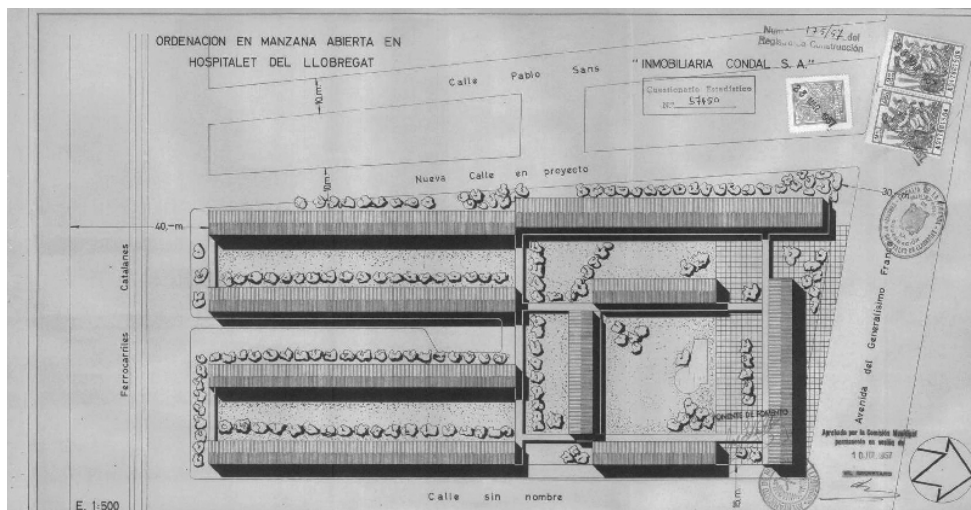
Carta de resposta de la Compañía Telefónica Nacional de España, febrer de 1965, a la sol·licitud de la línia telefònica de febrer de 1964 (Arxiu familiar Ferrer Sales)

En aquests expedients el senyor Godall exposa: *"Que dicha inmobiliaria, pretendiendo construir un grupo de viviendas al amparo de la Ley de julio de 1954, de protección a las 'Viviendas de Renta Limitada' en los terrenos sitos en esta ciudad, entre las calles de la Avda. Generalísimo Franco, Pablo Sans, Sin nombre y los Ferrocarriles Catalanes, cuya descripción gráfica de la construcción prevista responde a lo señalado en los planos y la memoria que se adjunta, de V. E. con la debida consideración."*

El primer expedient d'obres és el 174/57 i correspon al primer bloc —el nostre—, que es va construir a la *calle sin nombre*, l'actual carrer de la Ciutat Comtal, a tocar dels Ferrocarrils Catalans, just al davant de cal Samsó. El bloc tindria cinc escales de veïns de cinc plantes cadascuna, a més dels baixos, i dos pisos per planta, amb un total de 50 habitatges. Va ser presentat el 23 de març de 1957, juntament amb la resta d'expedients, i el 10 de juliol ja va ser aprovat, junt amb els expedients 175 i 176/57, corresponents als dos blocs idèntics i paral·lels del carrer de Sant Eugeni. Tots tres tenien la mateixa estructura i capacitat: 50 habitatges a cada bloc.

Els expedients 178 i 180/57 corresponen als quatre blocs, més petits, que envolten la plaça de Sant Jordi i van ser aprovats un any més tard, el 12 de març de 1958. Finalment, els últims expedients, els 177 i 179/57, corresponents als dos blocs continguts situats al llarg de la *'nueva calle en proyecto'*, actual Mare de Déu de la Mercè, van aprovar-se el 27 de maig de 1959.

Aquests set expedients de construcció preveïen l'edificació de nou blocs d'habitatges amb trenta quatre escales de veïns i tres-cents quaranta pisos.

Plànol dels blocs Ciutat Comtal de l'expedient 174/57 (Arxiu Municipal de l'Hospitalet)

L'OPORTUNITAT DE NEGOCI. INMOBILIARIA CIUDAD CONDAL

L'any 1955 es posa en marxa el segon *Plan Nacional de Vivienda* (el primer era del decenni 1944-54) i el 1957 es crea el Ministerio de la Vivienda. D'altra banda, l'any 1953 s'havia aprovat el *Plan de Ordenación de Barcelona y su zona de influencia*, conegut com a Pla Comarcal. En aquest context, i a l'empara de la *Ley de Viviendas de Renta Limitada* de 1954, que unificava la legislació anterior sobre habitatge protegit i subvencionat, es produeix la construcció dels blocs Ciutat Comtal.

L'accés a l'habitatge urbà havia esdevingut, en aquells anys 50, un tema conflictiu. Els moviments migratoris de la població espanyola impactaven de manera decisiva al voltant de les grans concentracions urbanes. La important demanda de mà d'obra, especialment als voltants de Barcelona, a causa de la reactivació econòmica industrial, anava acompanyada de la necessitat d'allotjar-la. En principi, les grans empreses amb més de cinc-cents treballadors havien de construir habitatges destinats a les seves famílies. En conseqüència, la construcció i el sòl urbanitzable disponible, amb la rèmora de l'especulació urbanística, prenen un protagonisme especial. A l'Hospitalet, s'inicia una etapa de grans transformacions urbanes, especialment agressives amb el territori.

"L'Hospitalet ja havia rebut impactants efectius poblacionals al primer terç d'aquest segle, durant la primera onada migratòria cap a Catalunya. Però serà arran dels grans moviments migratoris que caracteritzen el període franquista que el creixement demogràfic converteix el municipi en la segona ciutat de Catalunya per nombre d'habitants, ahora que el terme municipal s'urbanitza de gom a gom, cosa que comportarà la progressiva desaparició de la majoria de rastres del seu passat agrícola" (PARRAMON HOMES, 2000: p. 25).

Bloc de pisos de Cerdanyola construïts l'any 1956 i enderrocats, pels greus problemes de construcció, l'any 1995. Els blocs Ciutat Comtal van ser projectats seguint la seva imatge (Blog personal de José Rodríguez Urbano)

"El fet que l'Hospitalet, als anys cinquanta, encara disposés de molt de sòl agrícola o sòl susceptible de ser urbanitzat convertia el terme municipal en un espai privilegiadament situat per a l'assentament de les grans migracions rurals quan la capital catalana es desbordava pel cantó de ponent, tal com ja havia succeït als anys vint i trenta" (PARRAMON HOMES, 2000: p. 26).

L'any 1953, els empresaris de la indústria Aiscondel, Pedro Pararols, Eugenio Usandizaga i els germans Joan i Miquel Pujol funden la Inmobiliaria Ciudad Condal (ICC). Aiscondel es dedicava a la producció de transformats plàstics i va ser la creadora, els anys 50, de la popular marca Aironfix; tanmateix, aquest grup d'empresaris van veure l'oportunitat de negoci en el sector de la construcció d'habitatges.

L'any 1956, Aiscondel construeix una nova fàbrica a Cerdanyola del Vallès i, a tocar de la fàbrica, incorpora uns habitatges de renda limitada per als treballadors. Els habitatges són en dos blocs de sis plantes, sense ascensor i amb quatre escales de veïns per bloc; van acollir unes 50 famílies. L'arquitecte responsable del projecte fou Xavier Busquets, el mateix que, un any més tard, signarà, conjuntament amb Antonio Perpiñá, el projecte dels blocs. Els nou blocs de Ciutat Comtal, amb tres-cents habitatges, construïts al llarg de 1958 i 1959, conformen un petit polígon i apunten ja una clara evolució en el negoci de la construcció de la Inmobiliaria Ciudad Condal.

De fet, el projecte Ciutat Comtal esdevé una prova pilot a petita escala del que, pocs anys després, seria el macropolígon de Bellvitge amb 65 blocs d'una alçada considerablement superior, al voltant de les quinze plantes. *"El mes de novembre de 1959, l'empresa ICC, com a propietària de gran part dels terrenys del polígon, s'adreça a la Comissió d'Urbanisme i sol·licita que li deixin al seu càrrec l'edificació del nou barri, cosa que li és atorgada immediatament. Cal remarcar que no era la primera operació de gran envergadura que aquesta immobiliària empenia a la ciutat. Els Bloques Ciudad Condal, a Sant Josep, feia poc temps que s'havien acabat"* (DOMÍNGUEZ, 1991: p. 9).

Posteriorment, ICC va presentar modificacions al pla inicial, que van ser acceptades, *"caracteritzades per un augment en la densitat d'edificació i, per tant, de població permesa. El Pla Comarcal de 1953 permetia 500 habitants per hectàrea i es va passar a gairebé 750 persones (...) la intervenció de la Comissió d'Urbanisme va impedir que la densitat permesa arribés als 900 habitants/hectàrea"* (DOMÍNGUEZ, 1991: p. 9).

La immobiliària CC s'havia fundat l'any 1953, el mateix any de l'aprovació del *Plan de Ordenación de Barcelona y su zona de influencia*, conegut com a Pla Comarcal. Aquest pla definia com a zona residencial els terrenys on es construiria Bellvitge. L'oportunitat de negoci, especulant amb el terreny i la construcció d'habitatges, era fabulosa.

Sobre els habitatges promoguts per ICC val a dir que els blocs de Cerdanyola van ser derruïts l'any 1995 afectats per problemes d'aluminosi; les 54 famílies que hi vivien van haver de ser traslladades a un nou edifici, construït gràcies a l'acord entre els veïns, la fàbrica i l'ajuntament de Cerdanyola. A Bellvitge, la mobilització veïnal va aconseguir reduir el nombre de blocs previstos per la immobiliària i, posteriorment, resoldre greus deficiències de construcció i urbanització. Pel que fa als blocs Ciutat Comtal, l'any 2014 es van haver d'apuntalar diversos vestíbuls d'entrada i habitatges, a l'espera de trobar una solució als problemes generats per la mala qualitat dels materials de construcció.

"PORCIÓN DE TERRENO EDIFICABLE"

Els blocs Ciutat Comtal es van construir en un terreny de 457.704 pams. El terreny és descrit i apamat en un document redactat l'any 1957 que acompanya l'expedient d'obres presentat per José Godall, gerent de la immobiliària:

"Se extiende para hacer constar que en el día de la fecha presente y retira D. José Godall Estruch, Gerente de INMOBILIARIA CIUDAD CONDAL S. A. la escritura nº 1.653 de fecha 16 de junio de 1956, otorgada a favor de Inmobiliaria Ciudad Condal S. A. por el Notario D. Antonio Gual Ubach, para la adquisición de una porción de terreno edificable y vial, sensiblemente rectangular, sita en Hospitalet de Llobregat, con frente a la Avenida del Generalísimo Franco. De superficie global diez y siete mil cuatrocientos cincuenta y un metro noventa y ocho decímetros y treinta centí-

El solar on es van construir els blocs, entre el Carrilet i la carretera. Es poden veure els edificis abandonats i la casa habitable (Arxiu Municipal de l'Hospitalet)

metros cuadrados, iguales a cuatrocientos cincuenta y siete mil setecientos y cuatro palmos ochenta décimos, o aquella mayor o menor extensión que se contenga dentro de los linderos que luego se indicaran. Dentro de dicha finca existen dos casas o edificios en estado de completo abandono y una casa habitable de bajos y un piso, y además dos pozos y un corral. Y linda por el frente, Norte, con la Avda. Del Gmo. Franco; a la dcha. Entrando, Oeste, en parte con Dª Francisca Batllori y D. Calixto Collet, en parte con D. Rodolfo Collet Batllori, en parte con la calle de Pablo Sans y en parte con sucesores de D. Federico Delás; a la izda. Este, con tierras de D. José Madurell; mediante camino; y al fondo, Sur, con sucesores de Delás y Espinás y con los 'Ferrocarriles Catalanes'. Inscrita la mencionada finca en el Registro Mercantil, tomo 1.442, libro 207, folio 62, finca 10.775, inscp. 1^a. San Feliu de Llobregat, a 18 de julio de 1956. Hospitalet, a 23 de marzo de 1957."

El document també descriu, i això és especialment interessant, les cases que hi havia en aquesta porció de terreny: "*dos edificios abandonats i una casa habitable, a més del corral i dos pous d'aigua*". Està parlant dels edificis abandonats de cal Cuca, al sud, a tocar del Carrilet, i de cal Perones, la casa habitable, al nord, davant de la carretera. D'aquesta casa habitable, coneguda com cal Perones, ens en parlarem, anys després l'excalcalde de l'Hospitalet, Joan Perelló, tot i que ell la coneix com a cal Trias.

L'ALCALDE PERELLÓ I EL *BOMBÓ* URBANITZABLE

La 'porción de terreno edificable y vial, sensiblemente rectangular' que descriu el document de l'expedient d'obres és anomenat per Joan Perelló, que seria alcalde de l'Hospitalet a finals dels anys 70, com un solar ideal, un 'bombó' urbanitzable o un regal de Reis.

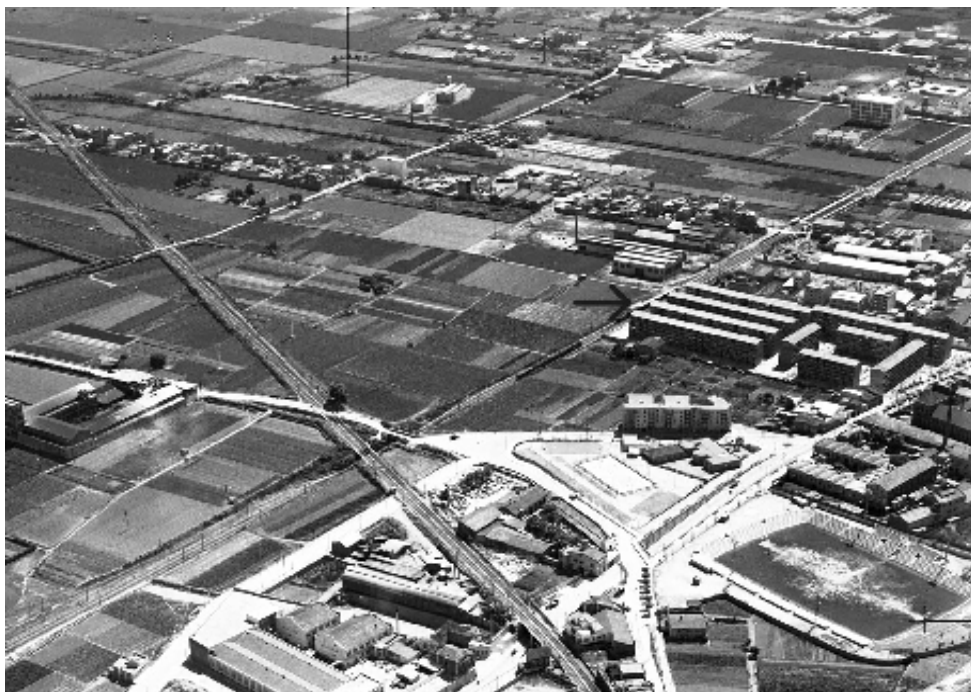
En Joan Perelló (1929-2011), que fou industrial i director d'una empresa química, és un testimoni d'excepció de la transformació de la ciutat durant la segona meitat del segle XX. L'any 1974 va ser designat regidor de l'Ajuntament de l'Hospitalet i l'abril de 1977, quan l'alcalde Vicenç Capdevila se'n va anar a les Corts espanyoles, va assumir accidentalment l'alcaldia de la ciutat fins a l'abril de 1979, just abans de les primeres eleccions democràtiques, un cop mort el dictador Franco.

Perelló va viure tota la vida al carrer d'Enric Prat de la Riba del barri de Sant Josep. És un dels pocs testimonis que ha escrit sobre l'espai dels blocs abans de construir-los. Al llibre *Passejant pel carrer d'Enric Prat de la Riba* (2004) descriu el que ha estat aquest carrer al llarg del segle XX, tram per tram, des del túnel que limita amb el barri de Santa Eulàlia fins a la plaça que ho fa amb el barri del Centre, Anselm Clavé. Tot el llibre és un exercici de memòria històrica que recupera imatges d'un l'Hospitalet canviant. Un dels capítols del llibre porta per títol "Blocs" i està dedicat als blocs Ciutat Comtal.

"Blocs" és un text amarg, exemplifica l'enyor per un món —de camps i masies, *un hort immens*— que els blocs contribuïren a fer desaparèixer. En Joan Perelló tenia uns 30 anys quan es van construir els blocs Ciutat Comtal i ho va viure com una pèrdua, inevitable i dolorosa. Parla dels blocs de manera impersonal, "*són una reunió d'habitatges considerats com a formant d'una massa única, un poliedre de sis cares*" (PERELLÓ, p. 62). En relació a l'empresa constructora diu: "*l'atractiu dels promotors era el 'bombó' urbanitzable que s'allargassava [de l'actual carrer Prat de la Riba] fins a l'avinguda dels Ferrocarrils Catalans [Carrilet]. Era el solar ideal: pla com la mà, accessible pels quatre costats, a l'abast aigua, electricitat i gas. A la Immobiliària Ciutat Comtal li havien passat els Reis*" (PERELLÓ, p. 63).

Al final de les observacions sobre els blocs, Perelló fa l'únic apunt empàtic cap a les famílies que s'hi instal·laren: "*És indubtable que [els blocs] facilitaren a centenars de persones l'accés a un habitatge digne*" (PERELLÓ, p. 64).

D'altra banda, el text també parla dels enderrocs de les masies que hi havia al solar on es van alçar els blocs, un va ser el de cal Perones; Perelló en diu cal Trias perquè era el nom de la família de masovers que hi vivia. "*En aquesta casa nasqué i visqué l'Andreu Trias, poeta i rapsode, amant del teatre i de les coses belles, que ens deixà prematurament*" (PERELLÓ, p. 64). Fa referència al fundador del grup Verba, membre del Quadre Escènic del Centre Catòlic i poeta que dona nom al Certamen de Poesia Andreu Trias.

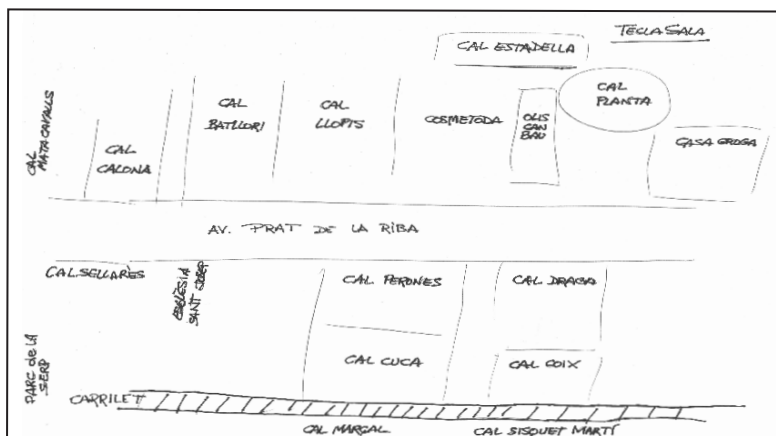
El blocs ja construïts i els camps dels voltants. Any 1962 (Fons fotogràfic SACE)

MARIA DE CAL PERONES

A cal Perones també hi va viure la Maria Trias, germana de l'Andreu. Hi va néixer l'any 1934, molts anys abans que la Inmobiliària Ciudad Condal comprés aquests terrenys, el 1951, i que en José Godall presentés les sol·licituds de construcció el 1957.

Maria Trias, nascuda a cal Perones, era la petita de set germans i hi va viure disset anys, fins al 1951. Aquell any, la vida de la família Trias va fer un tomb. D'una banda, el propietari de la masia, el senyor Canet, decideix vendre els terrenys i la família Trias, que n'eren els masovers, hauran de marxar del que havia estat casa seva al llarg de molts anys. De l'altra banda, el pare Trias mor, sis anys després de la seva dona. En poc temps, els referents vitals dels pares i de la pròpia llar desapareixen de la vida del germans Trias.

Setanta anys després, la memòria de Maria Trias recupera i situa en un croquis els noms de les cases que hi havia al voltant de cal Perones i que conformaven aquell món seu d'infantesa i joventut. Era un món de fàbriques —can Batllori, can Llopis, Cosme Toda, can Bau, Tecla Sala—, i de masies: cal Cuca, cal Draga, cal Coix (o cal Samsó), cal Marçal, cal Sisquet Martí, cal Sellarès, cal Calona, ca l'Estadella, cal Planta. Tot aquest conjunt esquemàtic de camps i edificis està travessat per dues vies de comunicació paral·leles: la carretera i el Carrilet.

Plànol de les cases que hi havia a l'espai dels blocs i el seu entorn. Font: Maria Trias

Cal Perones estava a tocar de la carretera (aleshores carrer de Generalísimo Franco i actualment d'Enric Prat de la Riba) i tenia un mur adossat a la casa que separava els camps de la carretera. A l'altra banda de la carretera, davant de la casa, hi havia les fàbriques de ceràmica de can Llopis, can Batllori i Cosme Toda, amb les seves xemeneies; darrere les fàbriques, el samontà i, per sobre, el Canal de la Infanta i les vies del tren. A la vista quedava la línia blanca dels blocs de la Florida, construïts l'any 1955, i al fons, la serra de Collserola coronada pel turó de Sant Pere Màrtir.

Actualment, Sant Pere Màrtir encara hi és i també hi són els blocs de la Florida, però ni l'un ni els altres són visibles des del carrer de la Ciutat Comtal, han quedat amagats darrere una nova promoció immobiliària amb blocs, de fins a quinze plantes, que ocupen l'espai de les antigues fàbriques de can Llopis i can Batllori, amb més de 1.300 habitatges nous.

JOSEP DE CAL COIX

Josep Samsó neix l'any 1940 a la casa que Maria Trias anomena cal Coix. Amb aquest nom era coneguda la casa que els avantpassats Samsó tenien a la zona de les Corts, abans d'instal·lar-se a l'Hospitalet. El nom de cal Coix s'ha anat substituint pel cognom familiar i ara és anomenada, oficialment, cal Samsó.

Cal Samsó és un petit oasi rural que es conserva a tocar de l'avinguda del Carrilet, just al davant dels antics terrenys de cal Cuca, on ara s'alcen els blocs dels carrers Ciutat Comtal i Sant Eugeni. En Josep es va fer un fart de plorar quan van enderrocar cal Cuca, la masia que tenia més a la vora, i encara ara és fàcil sentir-li dir, amb tota naturalitat: "Quina merda que s'hagi deixat perdre", referint-se a moltes de les cases que han desaparegut per sempre. La seva memòria és extraordinària i posa noms i dates a totes elles.

Façana de Cal Perones i la carretera, en aquell moment Avenida del Generalísimo Franco. Foto de l'expedient de construcció (Arxiu Municipal de l'Hospitalet)

Parla del matrimoni de l'Enriqueta i en Vicenç Cullàs de cal Cuca, que vivien amb la tieta Pepa i els tres fills: la Pepita, el Pepet petit i la Dolorettes. A cal Draga, hi havia en Josep Romagosa i la Pepita, amb la Teresina, la Carmeta i la Montserrat. La Teresina va morir l'any 56 i era la mare d'en Ramon Minoves (un altre testimoni viu que recorda els anys inicials dels blocs). A Cosme Toda, hi vivien l'Adelina i el Cosme, amb el Cosme fill –que es va casar amb la Margarita–, la Mercè, casada amb el Joan, i un tercer fill (aquest cop no en recorda el nom) casat amb la Maria del forn.

La memòria d'en Josep rescata també la història de can Llopis, amb la Montserrat. La filla, Teresina, i en Josep, el seu marit, van tenir un accident de cotxe l'any 1971 i van morir tots dos. Al costat de can Llopis, a can Batllori, hi vivia l'avi Rodolfo i la parella, Mercedes, amb dos fills, un d'ells era el Cristóbal. A la fàbrica de ceràmica de can Batllori, els Samsó compraven els testos que tenien petites esquerdes, més econòmics, per fer-los servir a cal Coix.

De cal Calona, en recorda la Maria. De cal Sisquet, la Roseta i el Sisquet (mort, quan en Josep era petit), i la filla, també Roseta, casada amb el Tomàs, i amb dos fills: Tomàs i Salvador, diu que tenien poca terra. Cal Marçal era la casa blanca, i eren cosins germans del seu pare. A ca la Viuda, hi vivia en Pepet i els tres fills; a cal Codina, al costat de cal Calona, el Joan i la Maria, amb els tres fills, Maria, Pepet i Jaume...

Gràcies a la memòria d'en Josep Samsó, tota aquesta gent que va viure en aquelles cases i masies, ja desaparegudes, reviu per uns instants.

Solar al costat de Cal Perones, mirant al nord (Arxiu Municipal de l'Hospitalet)

RAMON DE CAL DRAGA

Ramon Minoves Romagosa va néixer l'any 1950 a cal Draga, casa situada al capdamunt de l'actual carrer de la Ciutat Comtal. En Ramon és més jove que en Josep Samsó (1940) i la Maria Trias (1934). És el quart testimoni que recorda com era l'entorn dels blocs abans dels canvis urbanístics que el van acabar transformant. L'any 1995 va publicar un poema amb un títol molt significatiu: "Havent tornat a l'indret on vaig néixer, sense reconèixer-lo".

Coneix la Maria Trias i el Josep Samsó de quan vivia a l'Hospitalet, però fa anys que va marxar de la ciutat. Ha estat mestre, poeta i narrador. La seva poesia li va servir per evocar justament aquest entorn perdut. La seva facilitat per escriure fa que el primer record dels blocs que m'explica sigui un text, després vindria la conversa.

"Vaig néixer al mas can Draga, el seu propietari (amb hipoteca) era el meu avi Josep Romagosa i Bachs. El mas era en realitat una casa 'adossada' a d'altres, totes planta baixa o una planta com a màxim. Era al número 63 del carrer Prat de la Riba, que llavors es deia Generalísimo Franco o, simplement, 'la carretera'. Per aquesta zona del carrer hi havia només una línia de cases o indústries a banda i banda.

A uns cinquanta metres de cal Draga hi havia un carrer (més aviat un camí de carro sense asfaltar) [l'actual Ciutat Comtal] que anava en direcció mar fins a la casa de cal Samsó, que als anys 50 era coneguda també com cal Coix. A l'alçada de cal Samsó, el camí feia un gir de 90 graus i seguia uns cinquanta o cent metres més, paral·lel a la via del ferrocarril. Llavors travessava la via [del Carrilet], per un pas a nivell sense barreres, i allí hi havia el camp de casa i altres camps veïns, tot horta regada.

Des del terrat de casa recordo veure unes quantes cases escampades, amb la seva palmera o figuera, enmig d'un camp de delta pla, tot conreus. Al fons, molt al fons, es veien els arbres que vorejaven la Gran Via i una petita ermita envoltada de xiprers que es deia Bellvitge. És en el marc que delimita 'el camí de l'hort' i 'la carretera' que van construir en molt poc temps els blocs de Ciutat Comtal. D'abans d'això només recordo romequeres altes, vora el camí, i un mas abandonat sense teulada, es deia cal Cuca, i era on ara hi ha els blocs Ciutat Comtal.

Vaig viure al mas Draga entre el gener de 1950 i el juny del 1961, quan vaig anar a viure al carrer Miquel Romeu, un any més o menys; després ja vaig deixar definitivament l'Hospitalet l'estiu del 1962 per a anar a viure a Barcelona. Fins als 70 i primers 80 encara anava a visitar amb certa regularitat els meus avis i oncles de l'Hospitalet.

Un bloc molt pròxim, a tocar, direcció Barcelona, que s'anomenava Vivendes del Congrés, va ser un precedent de Ciutat Comtal. Es deien així perquè es van construir per al Congrés Eucarístic de Barcelona que es va celebrar l'any 1952. Em va saber molt de greu la seva construcció perquè de sobte va desaparèixer el solar on jo anava a aprendre d'anar en bicicleta.

Poc després van edificar Ciutat Comtal. En recordo una factura més senzilla que les Vivendes del Congrés i que els veïns les anomenàvem també 'les cases barates'. En recordo els balcons de peces de ceràmica quadrades que, acabats de fer, ja es desenganxaven, posant en perill més d'un dels nous veïns del barri. Tota la zona, a cavall entre els barris de Sant Josep i Santa Eulàlia, era una batalla entre camps de conreu, indústries i vivendes, tot ben barrejat als anys 50. Batalla que van acabar guanyant les vivendes, òbviament, i per KO, als anys 60 i 70.

Aquesta estrofa del poema, els 'pisos en blocs de famílies obreres', està inspirada, justament, en el paisatge als anys 50 de la zona de Ciutat Comtal, abans i després que l'edifiquessin.

*Vull recordar els solars amb deixalles,
amb alt herbei i amb infants juganers,
camins amb serps, sargantanes mandroses
i torts carrers, amb comerços i gent,
pisos en blocs de famílies obreres,
masos coberts per les hores del temps,
urc català, cante hondo i guitarres,
aiguabarreig de rius freds i calents."*

El títol del poema és prou significatiu: "Havent tornat a l'indret on vaig néixer, sense reconèixer-lo". Pertany al poemari Roderes (1995), i està encapçalat per la dedicatòria "A l'Hospitalet".

Cal Draga, 1950 (Font: Ramon Minoves)

És molt recomanable la lectura del poema sencer per entendre el sentiment de pèrdua de qui veu com es va modificant el món de referència de la seva infància.

Sovint, quan parlem dels moviments migratoris, se'ns fa molt present i evident la pèrdua d'aquell que ha de deixar casa seva i tot el que això comporta: paisatges, tradicions, costums, gent... Els testimonis de Joan Perelló, Maria Trias, Josep Samsó i Ramon Minoves ens recorden les transformacions que, amb les oportunitats de negoci derivades de l'arribada massiva de població i l'especulació urbanística, es van produir a l'Hospitalet al voltant dels anys 60.

ELS NOMS DELS CARRERS. LES PRIMERES BOTIGUES

El camí de carro sense asfaltar de què parla en Ramon Minoves, que anava en direcció mar des de la carretera fins a cal Samsó, és un dels que apareixen als expedients de construcció dels blocs com a *calle sin nombre*. De tot l'espai que ocuparien els blocs només tenien nom el carrer del Generalísimo i el dels Ferrocarrils Catalans. Els carrers que van sorgir a partir de la construcció dels blocs, evidentment, no en tenien; els noms van arribar un cop tots els expedients d'obres van quedar resolts i la construcció dels habitatges estava en marxa.

El *Boletín de Información Municipal* (BIM) de l'Ajuntament de l'Hospitalet recull l'aprovació del ple municipal del 15 de juliol de 1959 de la següent resolució: *dar el nombre a las calles Ciudad Condal, Nuestra Señora de la Merced, San Eugenio y Plaza San Jorge a las calles innombradas sitas en la manzana frente a calle Generalísimo Franco* (BIM, 1959, p. 51). No sabem els criteris d'una tria que combina el nom de la pròpia empresa immobiliària promotora dels blocs, Ciudad Condal, amb noms del santoral cristià localment rellevants: Mare de Déu de la Mercè, que és la patrona de Barcelona –la ciutat comtal– i Sant Jordi, que ho és de Catalunya; sobre San Eugenio només podem confirmar que un dels fundadors de la ICC es deia de nom Eugenio.

Poques setmanes abans del ple municipal que aprovaria donar noms als carrers dels blocs, el mateix butlletí municipal ens informa d'una resolució presa al ple del 6 de maig de 1959: *"conceder una subvención de 3.825 pesetas a la Jefatura Local de F.E.T. y de las JONS para ayudar de los gastos que se originaron por los combatientes que asistieron al acto de inauguración del Valle de los Caídos"* (BIM, 1959, p. 24). És part del context polític del moment, com ho és un dels acords del ple municipal del 24 de gener de 1958 i que també recull el BIM: *"Renovar la adhesión fervorosa de la Corporación y del Municipio al Glorioso Ejército Nacional y a su invicto Caudillo con motivo del próximo aniversario de la liberación de esta Ciudad"* (BIM, 1958, p. 2).

L'estiu del 59, poc després de la inauguració del Valle de los Caídos, queden aprovats els noms dels carrers dels blocs Ciutat Comtal. A finals d'any comencen a arribar les primeres famílies i, pocs mesos després, la vida comercial. Aquesta vida comercial, de proximitat, s'inicia a mitjans de l'any 1960. L'aprovació de les llicències d'obertura recollides als butlletins d'informació municipal permeten concretar el tipus d'establiments i el moment en què comencen la seva activitat.

La primera llicència concedida és del juny de 1960: s'autoritza una *'lechería sin estable'* a nom del senyor Magín Balcells, al carrer de Sant Eugeni. Al llarg del mes de juliol s'aproven la llicència de *'vender frutas y verduras'* (Ciudad Condal, 12) a Primitivo Pérez, una *'peluquería de caballeros'* (Pl. San Jorge, 9) a Eliseo Marina i la *'venta de pescado fresco'* (Pl. San Jorge, 6) a Florencia Grané.

Passat aquell estiu de 1960, va arribar la *'tienda de tablero'*, és a dir la carnisseria, de Juan Baillés, a la plaça de Sant Jordi; la *'peluquería de señoras'* (Ntra. Sra. de la Merced, 13), de Ramona Migó; la *'tienda de ultramarinos'* (San Eugenio, 1), de Clemente Montes; la *'venta de pan'* (Pl. San Jorge); la *'venta de muebles finos'* (Ciudad Condal, 35), de Simón Gallart; la *'apertura de pollería y huería'* (Ciudad Condal, 10) de Margarita Beltrán i la *'reparación de calzado'* (San Eugenio, 21) d'Ana Muñoz.

En mig any, el nou barri que s'estava conformant als blocs Ciutat Comtal ja era capaç d'oferir als seus habitants tot el necessari per viure: llet, fruita, verdura, peix, carn, pa, ous, a més de perruqueries, mobles i un sabater.

Anunci publicitari de Muebles Condal. 1962 (Arxiu Municipal de l'Hospitalet)

La botiga de mobles del barri aprofitava la proximitat dels blocs al camp de futbol municipal per anunciar-se al "Boletín Informativo del Centro de Deportes de Hospitalet".

Al llarg de l'any 1961 l'obertura de negocis als baixos dels blocs va continuar: al gener, *la tienda de comestibles con venta de legumbres cocidas* (Ntra. Sra. de la Merced, 19) de José Batlle i la *bollería* (Ntra. Sra. de la Merced, 35) de José Jaime Alcolea. Passat l'estiu, *la tocinería sin matanza* (Pl. San Jorge, 7) de Juan Baillés i el *bar taberna* (San Eugenio, 5) de José Tomás Montserrat.

L'any 1962 va arribar la botiga de '*comestibles, frutas y verduras*' (San Eugenio, 13) de Francisco Rojas i la '*venta de calzado ordinario*' (Ntra. Sra. de la Merced, 1) de Rosa Boada o la '*apertura de una tintorería*' (Ntra. Sra. de la Merced, 18). La '*pastelería*' de Vicente Queralt, a la plaça de Sant Jordi, és de començaments de 1963. De mica en mica, els baixos dels blocs s'anaven omplint d'oferta comercial i aquells que van quedar buits es van reconvertir en habitatges.

Totes aquestes botigues, amb els noms i les cares dels botiguers que hi despatxaven, són a la memòria dels que vam viure als blocs aquests anys en què el comerç de proximitat era imprescindible. Quatre testimonis que van néixer en aquells anys i van créixer paral·lelament a l'evolució dels blocs ens ho recorden:

"I era també un barri ple de petits locals comercials: el rellotger de sota casa, la bodega del Pere Casals –el Peret–, la fusteria del Ramon, el forn de la plaça de Sant Jordi –encara en recordo el pa amb una presa de xocolata–, la pastisseria de la mateixa plaça, la merceria, el bar Suspense, la botiga de roba de la carretera –nom amb el qual a casa coneixien el carrer que a hores d'ara es diu Prat de la Riba, i en aquell moment Generalísimo Franco– i, sobretot, recordo cal Campos, on comprava uns soldadets de plàstic molt petits en una mena de sobre: n'hi havia de tot el món, des de japonesos –de color groc, evidentment– a russos –de color vermell!–, pas-

sant per la Legió francesa, soldats italians, anglesos, nord-americans... Encara els tinc!". Pere Mayans, del carrer de Sant Eugeni, nascut l'any 1963; els seus pares s'instal·len als blocs l'any 1961.

"Uno de mis primeros recuerdos lo relaciono con la Lechería de la Sra. Pilar y el Sr. Severino, al principio de la calle de San Eugenio, en el número 4. El Sr. Severino y su mujer vendían leche a granel, pastas, chucherías, frutos secos, chokolatinas, regalices y 'pega dolça' roja y negra... Muchas madres iban por la mañana a proveerse de la pasta para la hora del patio de sus hijos y era también habitual pasar por la tarde para comprarte algo para merendar. La Sra. Pilar, una mujer menuda, peinada con ondas al agua, ayudaba también en la tienda, siempre atenta a que los niños no le afanaran de los cestillos que tenía debajo del mostrador, los muy atra-yentes regalices y 'pega dolça'." Montserrat Téllez, del carrer Mare de Déu de la Mercè, nascuda l'any 1959.

"Otra tienda que forma parte de la memoria del barrio y a la que me gustaba especialmente acompañar a mi madre, y contigua a la anterior, era la Mercería Piedad, en la calle San Eugenio nº 8, que regentaba, tras el mostrador, la Sra. Piedad. A ella la recuerdo siempre vistiendo una rebeca sobre su suéter echada por encima de los hombros y sus manos finas y delicadas. Recuerdo también a su marido, el Sr. Cervantes, de porte distinguido, siempre trajeado y galante con sus clientes. La Mercería Piedad, pese a ser pequeña, estaba muy bien provista, con expositores de hilos infinitos, rollos de cintas de todo tipo de anchos y colores, cofres de madera clara con pequeños cajones que guardaban las delgadas y frágiles madejas de hilo de bordar Fabra y Coats. Abrir cada cajón era descubrir cuántos tonos podía llegar a tener un mismo color."

"La Sra. Piedad guardaba un metro de vara bajo el mostrador, con el que medía con soltura los metros de cinturilla o de cintas de raso de colores que las niñas usábamos para adornarnos el pelo; o las gomas elásticas... Sin duda las que más las demandábamos éramos las niñas del barrio. Era en la mercería donde nos proveíamos de metros y metros para nuestros juegos interminables en las largas tardes del verano." Montserrat Téllez.

"A lo mateix carrer on era el col·legi hi havia "Casa Campos", una papereria on es venia de tot. La portava la família Campos, una bona gent, que també tenien una parada los diumenges a lo mercat de Sant Antoni, a Barcelona. En aquella època a lo carrer on hi havia un col·legi hi havia també una papereria, on es venia a més de material escolar, tebeos, joguines barates, cromos i llepolies. Jo lo que més los comprava eren tebeos, joguines i cromos." Josep Lluís Delpech.

"En la misma calle, había una papelería de la que guardo también recuerdos muy marcados, Casa Campos, donde además de lápices, bolígrafos, gomas de borrar y otros materiales para el colegio se podían comprar juguetes baratos, cromos y tebeos que nos daban una ilusión." Mariano Delpech.

Actualment, la majoria de plantes baixes dels blocs Ciutat Comtal s'han reconvertit en habitatges. Hi ha un bar al carrer de Sant Eugeni, una perruqueria de dones i un forn de pa al carrer de la Mare de Déu de la Mercè, a més d'un despatx d'arquitectura i una empresa de serveis. Al bloc del carrer de Prat de la Riba, el que estava inclòs a l'expedient 158/57, hi ha dos bars i una perruqueria, i al carrer de la Ciutat Comtal, una empresa de bosses i 'bolsos'.

LES FAMÍLIES. JOVES, OBRERES I IMMIGRANTS

Aquestes famílies que van arribar a uns blocs acabats de construir i que anaven a comprar a la merceria de la Piedad, a la peixateria de la Florència, a la polleria del Paco, i més endavant l'embotit de la Paquita o la carn de la Pepita, com eren? D'on venien? El padró municipal de 1965 ens mostra una foto fixa de la gent que es va instal·lar als blocs Ciutat Comtal: eren de classe treballadora, majoritàriament parelles joves, i immigrants.

Els Llibres de Fulls Padronals ens expliquen qui vivia a la ciutat, en quina situació estava, la professió que tenia i els estudis assolits. Concreten el nombre de persones que vivien a cada pis i quin grau de parentiu tenien, també el lloc i la data de naixement de cadascú.

L'any 1965 feia cinc anys que els primers habitants havien arribat, per tant aquest padró ens mostra, d'una banda, l'estructura familiar dels habitants, a més dels orígens, però de l'altra banda, confirma l'inici de l'anomenat *babyboom*, així que al padró d'aquells anys ja hi surten les primeres criatures nascudes en aquest període. En aquells nou blocs de pisos, l'any 1965 van ser empadronades 253 criatures nascudes entre 1960 i 1965.

Pel que fa a l'estructura familiar, el més habitual són les parelles joves d'home i dona, nascuts tots dos entre finals dels anys 20 i començaments dels 30, en alguns casos arriben ja amb alguna criatura petita. A banda de la parella jove també trobem nuclis familiars amb quatre, cinc o més fills, hi ha parelles acompanyades d'algun dels pares, d'un cunyat, o d'un nebot gran. Hi ha també nuclis de dones soles, mare i filla adultes, i, finalment, hi ha unes quantes parelles més grans, de nascuts al voltant de 1900, sense descendència.

Pel que fa a l'origen geogràfic, la primera observació és que hi ha gent nascuda a totes i cadascuna de les províncies de l'Espanya peninsular, També de les illes Balears. L'únic territori de l'estat espanyol que no està representat en aquests primers habitants dels blocs Ciutat Comtal són les illes Canàries, a més de Ceuta i Melilla.

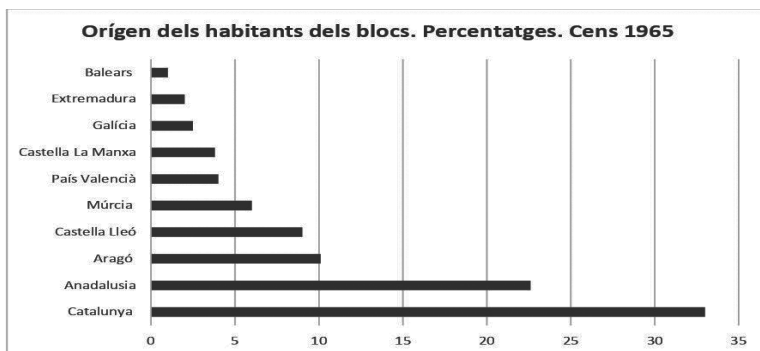
Un cop recollits els llocs de naixement de les 801 persones adultes censades (no he comptat les criatures que formen part del nucli familiar, ni les nascudes un cop instal·lats als blocs ni tampoc les que havien nascut abans), el percentatge més gran

Nens jugant als blocs. Anys 60 (Arxiu familiar Ferrer Sales)

correspon a persones nascudes a Catalunya, un 33,3%, la majoria de les quals (un 59,5% d'aquest 33) provenien de Barcelona ciutat, però també hi havia gent nascuda a Manresa, Arenys de Munt, Sant Celoni, Martorell, Gavà, Manlleu, Sant Sadurní, Sant Vicenç dels Horts, Esparreguera, Capellades, Sant Adrià o Torelló. Naturalment, també a l'Hospitalet, un 13,4% dels catalans adults dels blocs eren nascuts a la ciutat. De la resta de províncies catalanes, la més representada era Tarragona i després Lleida. La província de Girona és la més testimonial.

La segona regió més representada, amb diferència, era Andalusia, un 22,6 %. Als blocs van arribar persones nascudes a totes les províncies andaluses; amb més aportació, Còrdova, seguida d'Almeria; a molta distància Granada, Jaén i Màlaga, i en quantitat molt menor, la presència de gent de Sevilla, Huelva i Cadis.

En aquell moment, la gent dels blocs nascuda a Catalunya o a Andalusia era gairebé el 56%. Les següents regions d'origen són Castella Lleó i Aragó, amb aproximadament un 10% cadascuna. Més de 80 aragonesos provinents per igual de les tres províncies: Saragossa, Terol i Osca; i 70 castellans lleonesos, majoritàriament de Burgos, Palència i Lleó però també amb algú nascut a Sòria, Salamanca, Zamora, Segòvia i Àvila.

Del tercer grup de regions d'origen, Múrcia s'acosta al 6%, amb gairebé 50 habitants dels blocs nascuts allí; el País Valencià i Castella La Manxa, aporten prop del 4% cadascuna; Galícia, el 2,5% i Extremadura, poc més del 2%.

Finalment, Balears, Cantàbria, La Rioja, Navarra, Madrid, Astúries i País Basc també hi són representades, però de manera més residual, entre tots aquests orígens sumen poc més del 4%. I la gent nascuda a l'estranger (França, Alemanya, Cuba i Portugal) s'acosta a un insignificant 1,5%.

DE LLOGATERS A PROPIETARIS. CANVI DE RÈGIM (NO NOMÉS POLÍTIC)

Al llarg de la dècada dels 70 els canvis socials, econòmics i, principalment, polítics del país s'accentuen; crisi del petroli, recessió econòmica, inflació, mort del dictador Franco, aprovació d'una nova Constitució espanyola, convocatòries d'eleccions democràtiques... Entre l'esperança i la incertesa del moment, les famílies del blocs Ciutat Comtal reben una notícia que trastocarà encara més la vida dels seus habitants perquè afectarà els seus habitatges.

Els blocs Ciutat Comtal són l'únic polígon de la ciutat que, sense ser un dels barris oficials –com el Centre, Bellvitge, la Florida, Collblanc, la Torrassa, Can Serra, Pubilla Casas, Sant Josep, Sanfeliu, el Gornal o Santa Eulàlia– ha comptat amb una agrupació de veïns i una festa major pròpia. L'agrupació de veïns Ciutat Comtal neix, precisament, fruit d'aquesta nova situació: la Inmobiliària Ciudad Condal posava els pisos en venda sense assumir cap millora de les múltiples deficiències que s'havien anat acumulant al llarg dels anys per la mala qualitat de molts materials de construcció i la falta de manteniment posterior.

"Había muchos problemas con el estado de las viviendas que eran motivo de múltiples quejas por parte de todos los vecinos. Un grupo de vecinos decidimos exponer estos problemas a la Inmobiliaria Ciudad Condal, de la cual no obtuvimos nada. No estaban dispuestos a asumir ningún tipo de mejora. Al conocerse el resultado de la entrevista, la indignación fue tan grande que se decidió formar una asociación de vecinos para hacer frente común ante la intransigencia de la inmobiliaria que además contaba con buenos contactos en el Instituto Nacional de la Vivienda" (HUESO, 2005). Així va néixer, l'any 1978, l'associació de veïns dels blocs. La festa major arribaria l'any 1980.

L'any 2005, amb motiu del 25è aniversari de la Festa Major dels blocs Ciutat Comtal, la comissió de festes va decidir recollir records i testimonis sobre les vivències del barri. En aquesta publicació, inèdita, un dels fundadors de l'agrupació de veïns, Juan Escardívol, explica en un text titulat "Una pequeña historia", l'evolució d'aquest petit barri.

"Así, entre los años 1959 y 1960 se ocuparon todas las viviendas, mayoritariamente por empleados del grupo empresarial promotor y otros vinculados por algún tipo de relación con el dicho grupo promotor [Aiscondel].

De esta manera empieza a andar el barrio, con un gran número de matrimonios, mayoritariamente jóvenes, como pioneros, entre los que nos encontrábamos mi señora y yo, recordando entre otras, las familias Roura, Salamé, Puiggardeu, Monferrer, De Luna, Tarancón, Sánchez, Escoda, Hueso, Giménez, Jiménez, Vives, Vassiete, Camats, Garriga y un largo etc.

Así empezamos a dar vida al barrio, con todas las limitaciones propias de un barrio recién nacido. En cuanto a la edificación y acabado de los pisos, tenían muchas imperfecciones, así como también las infraestructuras, viales, alcantarillado, alumbrado, desagües pluviales, etc., el barrio estaba todavía rodeado por las empresas cerámicas, Cosme Toda, aún existente en la actualidad, Llopis y Batllori, que con el transcurso de los años dejaron la actividad.

Asimismo, contaba con escasos medios de comunicación, el tren todavía circulaba con una frecuencia moderada, los autobuses eran limitados y no se contaba con los medios de transporte propios como en la actualidad. En cuanto al cesto de la compra, la era de los supermercados y áreas comerciales estaba por llegar, disponiendo el propio barrio de la pescadería de la Florencia, la panadería de la Plaza Sant Jordi, la pollería del Pedro y en la cercanía la lechería de la calle Ventura Gassol, el colmado Caballero, el granero de la carretera y poca cosa más.

No obstante todo ello, éramos mayoritariamente jóvenes y afrontamos el reto, día a día fuimos levantando el barrio, nacieron y crecieron nuestros hijos, aportando una nueva sabiduría y alegría en el entorno y una mayor relación de vecindad. (...) En el barrio se vivía de forma tranquila y con una mejora, en cuanto a servicios y comunicaciones, lenta pero progresiva.

Pero la tranquilidad se truncó cuando un día de diciembre de 1977, los vecinos recibimos una carta de la propietaria de los pisos, Inmobiliaria Ciudad Condal, en la que nos anunciaba que nuestros pisos, que ocupábamos a título de arrendamiento desde hacía aproximadamente dieciocho años, los ponía a la venta" (HUESO, 2005).

Aquesta, però, sí que és una altra història. A finals dels anys 70 el país estava enmig d'un procés de canvi polític, les reivindicacions socials estaven organitzades i, sovint, recolzades per noves majories polítiques, tot i que les maneres i els interessos econòmics dels promotors immobiliaris no canviaven gaire.

Juan Escardívol recordava, l'any 2005, part de les reclamacions: *"Conseguimos que se arreglaran las cloacas, que se reconociera que nuestros pisos pertenecían al grupo 2º de la categoría 3, que se devolvieran las arras, que algunos vecinos ya habían entregado por la compra del piso por defecto de forma, que se arreglaran los balcones garantizando su seguridad. Tal era la fuerza que teníamos que, siendo presidente de la Agrupación, fui desahuciado. Una medida de presión por parte de la inmobiliaria para que cesara mi activismo y el de la Agrupación y, gracias a la respuesta de todos, ganamos el juicio de desahucio"* (HUESO, 2005).

La Inmobiliaria Ciudad Condal va ser sancionada per la falta de manteniment dels pisos del blocs i la seva negativa a fer algunes reparacions necessàries. Van passar anys fins que es va donar per tancat el conflicte i els pisos dels blocs es van posar a la venda; al llarg dels anys 80 moltes famílies arrendatàries els van comprar. L'any 1991 van detectar-se els primers casos d'aluminosi a les bigues dels blocs. Aquest problema encara no s'ha acabat de resoldre.

PER ACABAR

L'entorn més proper als blocs va ser, durant uns anys, camps i horts. De mica en mica, aquest entorn es va anar transformant en zona industrial, al sud del Carrilet, o en habitatges nous, al nord. Tot el barri, tal com l'havien viscut Joan Perelló, Maria Trias o Josep Samsó, va començar a mudar, però, a partir de 1950.

De fet, fins a mitjans del segle XIX, el barri de Sant Josep, que havia nascut com un raval del Centre, només eren camps i una desena escassa d'edificacions. Amb la construcció del Canal de la Infanta, l'any 1819, el sector agrícola es renova, augmenten els horts i apareixen les primeres indústries, que aprofitaran l'aigua del canal i els salts d'aigua que facilitava l'orografia. Arribaran més obrers i temporers i, de mica en mica, apareixeran noves construccions i nous carrers. A inicis dels anys 40, al barri, hi vivien unes 2.000 persones, la majoria pagesos o forasters.

A partir de 1950, s'inicien els canvis urbanísticament més substancials. Hi arriben els especuladors, s'autoritza la construcció d'edificis més alts i els camps comencen a desaparèixer de l'entorn. Per sota de la línia ferroviària del Carrilet, els camps es transformen en zona industrial i, per sobre, en habitatges. En aquest context arriba la Inmobiliaria Ciudad Condal a l'Hospitalet i adquireix els terrenys de cal Cuca i cal Perones, i l'any 1957 presenta els expedients de construcció dels blocs Ciutat Comtal, el mateix any que s'inaugura el baixador del Carrilet a Sant Josep.

Quan Delfín i Tere, els meus pares, van arribar a l'Hospitalet a la dècada dels 50 no tenien, econòmicament parlant, res: ni diners, ni propietats de cap tipus. Tenien allò que es coneix com la força del treball. A finals de 1957, ja casats, van viure rellogats en un pis del carrer de Roca i Umbert. Ben a prop tenien l'estació del Carrilet de l'Hospitalet que agafaven cada dia per a anar a treballar a Barcelona. El meu pare a

Balcó del pis de Ciutat Comtal. Al fons: Cosme Toda i Cal Draga, amb els camps al davant. A la fotografia de la dreta, al costat, Cal Samsó. 1962 (Arxiu familiar Ferrer Sales)

les oficines d'una empresa de productes químics, com a administratiu, i la meva mare de planxadora en una tintoreria.

Quan l'octubre de 1958 va néixer la meva germana, la meva mare ja havia deixat de treballar 'fora de casa' i el meu pare, que aleshores tenia 26 anys, ja havia avançat els diners que la ICC demanava per reservar un dels pisos de lloguer de renda limitada que havien començat a construir al barri de Sant Josep.

L'abril de 1962, quan jo vaig néixer, el meu pare ja devia tenir arxivada la nòmina del mes de març –la més antiga que he trobat entre els seus papers– que l'empresa Odorol del carrer d'Enric Granados de Barcelona li havia lliurat: 3.099'70 pessetes brutes que, un cop descomptades la SS i la mutualitat, quedaven en 2.946,50. El lloguer del pis de Ciutat Comtal, on ara vivíem els quatre membres de la família Ferrer Sales, era de 585 pessetes, això és gairebé el 20% del sou. Aquest sou, amb els anys, augmentaria proporcionalment més que el lloguer de renda limitada.

L'any 1987 vaig deixar de viure als blocs; jo tenia la mateixa edat que tenia el meu pare quan va arribar a l'Hospitalet, 25 anys. Un cop fora de casa, el contacte amb els blocs va ser puntual: aniversaris, Nadal, els nets, metges, festes... fins que l'any 2016 tot va canviar.

Quan l'any 2016 van detectar càncer al meu pare, a causa del qual moriria l'any següent, les anades al pis de Ciutat Comtal van passar a ser gairebé diàries. Les visites per estar amb ma mare van renovar la mirada i l'observació sobre els blocs, alhora que van facilitar converses amb algunes de les veïnes que havien arribat als blocs els mateixos anys que nosaltres. És d'aquestes converses sobre el barri d'abans, amb les veïnes i amb la meva mare, que va venir la idea de parlar dels blocs Ciutat Comtal i explicar part d'aquesta història personal i col·lectiva.

Una imatge actual dels blocs. Foto: Carles Ferrer

L'any 2024 els blocs faran 65 anys. En tots aquests anys el paisatge urbà de la ciutat ha continuat canviant, més encara els costums socials del país i l'origen de molts dels seus habitants, i de manera molt intensa a l'Hospitalet. Amb tot, hi ha una necessitat bàsica que es manté invariable al llarg dels anys: la d'aconseguir un habitatge digne. Milers de persones immigrants s'instal·len a l'Hospitalet a la recerca d'una vida millor i un lloc de treball que la faci possible, com les 340 famílies dels blocs els anys 1959 i 1960. La història dels meus pares i de moltes d'aquelles famílies —joves, obreres i immigrants— va acabar prou bé, se'n van sortir. Actualment, hi ha molts més dubtes sobre el final de cada història personal i familiar.

Des de finals del segle XX, en el sector immobiliari, les oportunitats de negoci s'han multiplicat, especialitzat i deshumanitzat fins a límits impensables. Als anys 80, la ICC va acabar venent els pisos dels blocs per un preu que rondava les 250.000 pessetes (calculat en relació al lloguer que es pagava), d'aquella època he trobat nòmines que vorejaven les 50.000. Els canvis globals són tan espectaculars que aquest segle XXI sembla cada cop més lluny de la capacitat d'incidència de les classes populars en el futur col·lectiu i particular. L'accés a l'habitatge ha embogit, i fa embogir molta gent. Els canvis del paisatge urbà de l'Hospitalet també són evidents. El Carrilet ha desaparegut de la nostra vista, també les fàbriques i els horts que envoltaven els blocs. Definitivament, tot allò que va aparèixer gràcies a l'aigua del Canal (horts, masies, fàbriques, bòbiles...) s'ha convertit, o està a punt de fer-ho, en blocs de pisos, en oportunitats de negoci.

Al lloc on hi havia les fàbriques de can Batllori i can Llopis, just al davant de cal Perones, hi ha una promoció d'habitatges nous. Els preus de compra són a partir de 300.000 €, el salari mitjà a Catalunya l'any 2022 va ser de 27.400 €, és a dir, per comprar un d'aquests pisos caldria invertir, com a mínim, el salari sencer d'onze anys de feina.

Blocs. Carrer Ciutat Comtal, 2023. Foto: Carles Ferrer

Amb tot, els blocs Ciutat Comtal continuen allà, plens de vida, amb noves famílies, no totes tan joves com les primeres però igualment obreres, i immigrants d'òrigens llunyans, que conviuen amb jubilats nacionals. L'origen de les famílies s'ha diversificat i el mapa d'Espanya ja no serveix per ubicar els llocs de naixement de la gent que ara hi viu, als blocs. Caldria una nova foto fixa del cens per explicar els canvis del paisatge humà, però aquest ja no és l'objecte d'aquest article, fruit de la nostàlgia i els sentiments travessats per l'edat.

BIBLIOGRAFIA

BESTRATEN, Sandra, HORMIAS, Emili, DOMÍNGUEZ, Manuel. *Bellvitge 50 años. Historia de un barrio de L'Hospitalet*. Barcelona, Universitat sense fronteres USF, 2015

Boletín de Información Municipal. L'Hospitalet, Ajuntament de l'Hospitalet, 1958, 1959 i 1960

DOMÍNGUEZ, Manuel. Taller barri de Bellvitge. *Quaderns d'estudi*, núm. 10. L'Hospitalet, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1991

HUESO, M. Carme, CAMINAL, Susana, VASIETE, Xavi, BARROBÉS, Carles. *Festes de la Mercè. Blocs Ciutat Comtal. 25 anys fent festes!!!* L'Hospitalet, Agrupació de Veïns Blocs Ciutat Comtal, 2005 [Inèdit]

MINOVES, Ramon. *Roderes*. Barcelona, Columna, 1995

MORALES MEDINA, José Manuel. El barri de Sant Josep. *Quaderns d'estudi*, núm. 6. L'Hospitalet, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1988

PARRAMON HOMS, Clara Carme. *Similituds i diferències. La immigració dels anys 60 a l'Hospitalet*. L'Hospitalet, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2000

PERELLÓ, Joan. *Passejant pel carrer Enric Prat de la Riba*. L'Hospitalet, Ateneu de Cultura Popular, 2004

NOTES

1. El Ple de l'Ajuntament del 6 d'octubre de 1988 aprovà la denominació oficial del nom Ciutat Comtal, dins el procés de catalanització progressiva del nomenclàtor de carrers, iniciat amb la recuperació de la democràcia municipal a l'abril de 1979. Faig servir aquesta denominació per parlar del carrer i dels blocs; per referir-me a l'empresa immobiliària mantinc el nom en castellà, tal com apareix a la documentació consultada.